

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту

Завідувач кафедри права, національної безпеки та європейської
інтеграції

д.ю.н., проф. Величко Л.Ю.

/Підпис/

ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

281 Публічне управління та адміністрування

28 Публічне управління та адміністрування

Виконавець

здобувач 2 курсу,

групи ППГЗ-2-23 _____

В.В. Глушич

Науковий керівник

д.держ.упр., доц. _____

Т.В. Ковальова

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ, УМОВНИХ ПОЗНАК, ОДИНИЦЬ І ТЕРМІНІВ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ	8
1.1. Поняття гуманітарної політики: сутність, цілі та задачі.....	8
1.2. Складові державної гуманітарної політики: ключові аспекти та напрями реалізації	13
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	21
2.1. Законодавчі та організаційні аспекти державної гуманітарної політики в умовах воєнного стану	21
2.2. Світовий досвід реалізації гуманітарної політики в умовах збройних конфліктів	24
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ	31
3.1. Міжнародна співпраця, державні програми та проекти в галузі гуманітарної політики під час війни	31
3.2. Підтримка переселенців: програми адаптації та соціальної інтеграції	36
ВИСНОВКИ	48
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	51

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВООЗ - Всесвітня організація охорони здоров'я

ВПО - Внутрішньо переміщені особи

МКЧХ - Міжнародний комітет Червоного Хреста

МОМ - Міжнародної організації з міграції

НУО - Неурядові організації

ВСТУП

Сутність гуманітарної політики ґрунтується на розгляді людини як своєрідного центру суспільної гармонії та розвитку. Термін «гуманітарний» походить від поняття «гуманізм» (лат. *humanus* – людський, людяний) – принципу світогляду, пов'язаного з уявленням про людину як визначальну мету і вищу цінність суспільства. Як філософська течія гуманізм виник у XV-XVI ст. в умовах переходу від Середньовіччя до нової суспільно-історичної епохи – Відродження. Крім того, поняття «гуманітарний» в історико-філософському і філологічному аспекті означає все те, що стосується суспільних наук, які вивчають людину і її культуру, людську свідомість та суспільство, на відміну від технічного та природного. Таким чином, поняття гуманітарної політики поєднує дві основні складові: гуманізм та політику.

Різноманітні аспекти проблем розвитку гуманітарної сфери, у тому числі й у контексті національної безпеки, піднімали у своїх працях В. Бульба, С. Здіорук, Т. Ковальова, Ю. Куц, М. Лукашевич, А. Меляков, Л. Мисів, П. Петровський, В. Пироженко, М. Степико, В. Трощинський, І. Хожило та ін. [5-7; 9; 10; 16-19].

Гуманітарна політика є ключовим елементом загальної стратегії державного управління, орієнтуючись на забезпечення основних прав та свобод громадян, підтримку соціальної стабільності, розвиток людського потенціалу, збереження культурної спадщини та укріплення національної єдності. У мирний період ця політика сприяє розвитку таких важливих напрямків, як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, культура та духовне життя. Водночас, в умовах воєнного стану, коли національна безпека стикається з серйозними загрозами, гуманітарна політика набуває нових аспектів і викликів. Військові конфлікти та надзвичайні ситуації, зокрема, російська агресія проти України, створюють цілу низку серйозних проблем, що вимагають негайних і комплексних рішень в гуманітарній сфері.

Вивчення гуманітарної політики України в умовах воєнного стану зумовлена необхідністю системного підходу до вирішення нагальних проблем, спричинених військовими діями, таких як масове переміщення населення, порушення прав людини, гуманітарна криза, руйнування інфраструктури та соціально-економічної системи. Війна створила безпрецедентні виклики, які потребують ефективних механізмів реагування для забезпечення базових потреб населення, захисту прав вразливих груп та підтримки громадянського суспільства. У цьому контексті вивчення гуманітарної політики є важливим не лише для розробки стратегій оперативного реагування, але й для формування засад післявоєнного відновлення, зміцнення національної безпеки та соціальної єдності.

Масштабні порушення основних прав і свобод громадян, руйнування житлової інфраструктури, соціальних установ, знищення критично важливих об'єктів, а також гуманітарна катастрофа в постраждалих регіонах вимагають невідкладних і дієвих заходів з боку держави. Гуманітарна політика в цьому контексті спрямована на розроблення та впровадження комплексних механізмів, які забезпечують надання екстреної допомоги найуразливішим категоріям населення, зокрема внутрішньо переміщеним особам, родинам із дітьми, людям похилого віку та особам з інвалідністю.

Одним із ключових аспектів гуманітарної політики є врахування психологічної підтримки постраждалих, забезпечення їхньої безпеки, доступу до якісної медичної допомоги та освітніх послуг. У воєнний час особливу роль відіграє координація між державними органами, міжнародними організаціями та громадським сектором для надання всебічної допомоги постраждалим. *Актуальність дослідження* гуманітарної політики в умовах війни зумовлюється її вирішальною роллю у забезпеченні соціальної стабільності, подоланні гуманітарних наслідків війни та відновленні держави на принципах поваги до людської гідності та верховенства права. У цьому контексті гуманітарна політика повинна орієнтуватися на те, щоб пом'якшити негативні наслідки війни для

громадян, створити можливості для відновлення після бойових дій, забезпечити безперервний доступ до необхідних послуг та зберегти соціальну і культурну ідентичність нації.

Метою магістерської роботи є комплексне дослідження особливостей гуманітарної політики України в умовах воєнного стану, аналіз її ефективності, виявлення проблем та розробка практичних рекомендацій для її вдосконалення. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- дослідити теоретичні основи гуманітарної політики та ключові напрями (освіта, культура, охорона здоров'я, соціальна підтримка тощо);
- проаналізувати функції та повноваження органів державної влади у сфері гуманітарної політики;
- проаналізувати масштаби та ефективність міжнародної допомоги в умовах воєнного стану;
- оцінити можливість застосування міжнародного досвіду в Україні;
- вивчити державні програми, проєкти та ініціативи, спрямовані на підтримку постраждалого населення.

Об'єктом дослідження є гуманітарна політика України як комплекс заходів, спрямованих на забезпечення гуманітарних прав людини. *Предметом магістерської роботи* є аналіз основних аспектів та інструментів реалізації гуманітарної політики України під час воєнного стану, а також механізми взаємодії державних установ, міжнародних організацій і громадських структур для забезпечення ефективної допомоги та підтримки населення.

Практичне значення цієї роботи полягає у створенні основ для розробки та вдосконалення гуманітарної політики, що відповідає сучасним викликам та умовам воєнного стану. Окрім того, дослідження допоможе удосконалити нормативно-правову базу, що регулює гуманітарні питання, а також сприятиме навчанню і підготовці спеціалістів, які працюють у сфері кризового управління та надання гуманітарної допомоги. Результати дослідження сприятимуть

розробці рекомендацій для підвищення ефективності гуманітарної допомоги, поліпшенню механізмів реагування на надзвичайні ситуації та підтримки постраждалих громадян.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Поняття гуманітарної політики: сутність, цілі та задачі

Дослідження сучасного стану гуманітарного розвитку України та визначення глобальних тенденцій у цій сфері, як основи для створення актуальної державної політики, що відповідає вимогам часу та потребам суспільства, вимагає уточнення понятійно-категоріального апарату. Це уточнення передбачає розмежування ключових категорій, що дозволяє чітко визначити елементи політики та окреслити проблеми, які потребують управлінського вирішення на державному рівні.

Понятійно-категоріальний апарат, зокрема однозначне визначення термінів, відіграє важливу роль у процесі наукового дослідження. Це підвищує якість результатів наукового аналізу, що особливо важливо для системи державного управління, яка відзначається високою складністю та багаторівневістю порівняно з іншими управлінськими системами.

В Енциклопедичному словнику з державного управління [1] та в Енциклопедії державного управління [2] наведено визначення наступних категорій: «гуманітарна політика», «гуманітарна криза (катастрофа)», «гуманітарна парадигма», «безпека гуманітарна», «державне управління гуманітарною безпекою»:

- *гуманітарна політика* – система цілеспрямованої, регулюючої, організуючої, координуючої діяльності суб'єктів, спрямована на забезпечення оптимального функціонування та розвитку гуманітарної сфери життєдіяльності суспільства, соціального, духовного життя, соціальних та духовних відносин [1];
- система принципів, цілей, механізмів, послідовних заходів, що мають на меті створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства, соціальної, інтелектуально-духовної безпеки людини й суспільства, реалізацію її соціальних, духовних потреб, формування і збагачення творчого потенціалу особи, всебічну самореалізацію її сутнісних сил, соціодинаміку освіти, науки, культури тощо [1];
- система діяльності, що має на меті всебічне сприяння створенню, розвитку та збереженню духовних (як загальнолюдських, загальноцивілізаційних, так і національних) цінностей [1];
- сукупність різноманітних заходів, дій, форм діяльності спрямованих на «олюднення» суспільного буття, створення умов для самореалізації соціального, духовного потенціалу людини, особистості [3];
- це система цілеспрямованої діяльності суб'єктів, що має за мету духовний розвиток суспільства – освіти, науки, культури, релігійного життя тощо, задоволення духовних потреб людини [3].
- *гуманітарна криза (катастрофа)* – порушення усталеного життя великої групи людей (верстви, громади чи навіть нації), коли різко обмежується нормальне забезпечення їх продовольством, житлом, одягом, скорочується санітарне обслуговування тощо. Може виникнути в результаті соціальних заворушень, воєнних дій, стихійного лиха, техногенної катастрофи, внаслідок чого великі маси людей бувають змушені лишати місця постійного проживання, руйнується інфраструктура життєзабезпечення, загострюється проблема дотримання порядку, суспільної безпеки й управління [1].

- *гуманітарна парадигма* – система цілеспрямованої, регулюючої, організуючої, координуючої діяльності суб'єктів, яка спрямована на забезпечення оптимального функціонування та розвитку гуманітарної сфери життєдіяльності населення, його соціального і духовного життя та взаємовідносин. Природна властивість людей нести іншим користь виявляється за двох умов: 1) цьому не будуть перешкоджати та 2) штучно не позбавлятимуть можливості робити все відповідно до розуму й честі [4].
- *державне управління гуманітарною безпекою* – це здійснюваний органами державної влади безпосередній вплив на процеси гуманітарного розвитку, комплекс засобів, скоординованих дій і заходів з боку держави, що здійснюються з метою розробки та реалізації стратегії гуманітарної безпеки та цілеспрямованих рішень щодо захисту життєво важливих інтересів соціуму від внутрішніх і зовнішніх загроз [3].
- *безпека гуманітарна* – захищеність цілей, ідеалів, цінностей і традицій, способу життя і культури людини, соціальних груп, суспільства в цілому, за якої забезпечується їх нормальна життєдіяльність, стійке функціонування, зокрема дотримання прав, свобод незалежно від раси і статі, етнічної належності, мови і релігії [4].

Нерідко терміни, запропоновані різними авторами, суперечать один одному, що знижує ефективність державного управління в цілому, а також ускладнює державно-управлінські комунікації та навчальний процес. Вивчення цих понять дає змогу узгодити їх з точки зору системи державного управління. Для формування достовірних і актуальних понять в умовах стрімкого науковотехнічного прогресу та появи нових явищ необхідно чітко розмежувати основні категорії. При цьому важливо враховувати логічність і ємність існуючого понятійно-категоріального апарату, забезпечуючи його узгодженість із новими поняттями та термінами.

Згідно ст. 10 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» визначено засади внутрішньої політики в гуманітарній сфері, тобто основні

положення, що визначатимуть пріоритети та принципи здійснення відповідної політики [11]. Враховуючи те, що з позицій системного підходу, під управлінням в цілому та державним управлінням, зокрема, розуміється процес цілеспрямованого впливу на об'єкт управління задля задоволення потреб, сукупність законодавчо задекларованих засад внутрішньої політики у гуманітарній сфері, що визначаються у формі пріоритетних завдань держави, можна систематизувати за наступними об'єктами. Об'єктами державного управління у досліджуваній галузі є мова, освіта і наука, культура, духовний розвиток, релігійні, міжконфесійні та етнічні відносини, інформаційний простір, охорона здоров'я, спорт та молодь.

Гуманітарна політика базується на принципах гуманізму, соціальної рівності та справедливості, що передбачає обов'язок держави створювати такі умови, за яких усі громадяни можуть повною мірою користуватися своїми правами й розвивати свій потенціал, незалежно від статі, національності, соціального статусу чи інших ознак. Гуманітарна політика спрямована на зміцнення соціальної єдності та зниження рівня нерівності, забезпечуючи всім рівний доступ до суспільних і культурних благ.

Гуманітарна сфера суспільства пов'язана з реалізацією духовного потенціалу особистості, процесами зростання можливостей людини, її добробуту, безпеки, здоров'я та духовності. В цілому виділяють три основні сфери суспільного життя: гуманітарну, економічну і політичну.

У зв'язку з цим, гуманітарна політика держави виявляється у послідовному здійсненні заходів, спрямованих на підтримку гуманітарного розвитку суспільства згідно з визначеними пріоритетами та загальнонаціональними інтересами.

На гуманістичних засадах ґрунтується Конституція України, в ст. 3 якої проголошується: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначається в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [8].

Проголошено, що Україна є соціальною державою. Метою соціальної держави є забезпечення гідного існування всіх громадян. В основі ідеї соціальної держави лежить постулат про необхідність захисту людини як найвищої цінності; у загальному вигляді таку державу можна окреслити як таку, яка з метою турботи про забезпечення добробуту для своїх громадян втручається в процес саморегуляції економічної та соціальної сфер суспільства.

У дусі Конституції України, інших державних актів, головними напрямками гуманітарної політики, що відображають її структуру, є (за М. Лукашевичем):

- визначення та постійний контроль над рівнем (індексом) показника гуманітарного розвитку України, прийнятого ООН, який складається з трьох основних компонентів – тривалості життя людини, рівня освіти і рівня доходу;
- всебічне створення умов дотримання прав людини;
- створення цілісної системи соціального захисту населення та підвищення загального добробуту суспільства;
- впровадження ефективної системи охорони здоров'я;
- сприяння зайнятості населення;
- збереження позитивних здобутків минулої епохи, зокрема, інтелектуального потенціалу, освітньої системи України, її розвиток, асиміляція позитивного досвіду освіти та просвітництва зарубіжних країн;
- гуманізація освіти і виховання молоді як майбутнього потенціалу Української держави;
- всебічне сприяння підвищенню національно-духовного рівня особистості;
- забезпечення умов розвитку культури та мистецтва;
- охорона навколишнього середовища, культури та мистецтва;

- охорона навколишнього середовища, збереження, охорона та оновлення пам'яток історії;
- утворення широкої інформаційної мережі, забезпечення доступу населення до міжнародних освітньо-культурних програм;
- співпраця з іншими країнами через гуманітарні програми та гуманітарну допомогу;
- участь України у програмах ООН з гуманітарного розвитку;
- миротворча діяльність;
- запровадження гуманітарної політики у сфері державної служби;
- створення спеціальних гуманітарних громадських служб та фондів [9].

Зазначені головні напрями гуманітарної політики набувають конкретного сенсу, змістовного наповнення і певних пріоритетів у сферах, що у сукупності об'єднують основний потенціал гуманітарної політики.

Основні принципи гуманітарної політики мають відповідати правовим нормам, визнаним як на національному рівні, так і в міжнародному співтоваристві. Такі правові основи закріплені в Конституції України, а також у ключових міжнародних документах, зокрема в Загальній декларації прав людини 1948 року та міжнародних пактах про права людини.

Першим важливим принципом є визнання пріоритету загальнолюдських цінностей. Одним з основних завдань державного управління є розбудова правової держави, яка забезпечує захист і реалізацію основних прав людини за допомогою правових механізмів. Державна діяльність повинна відповідати нормам прав людини, і держава має нести відповідальність перед громадянами за свої дії. У Декларації про державний суверенітет, Акті про незалежність та Конституції України визначено прагнення країни до побудови демократичної, правової, соціальної та об'єднаної держави. Україна також підписала ключові міжнародні угоди з питань прав людини. Цей принцип передбачає, що гуманітарна політика має сприяти практичному втіленню прав і свобод громадян,

забезпечуючи доступність та ефективність систем освіти, охорони здоров'я, культури.

Принцип багатоманітності означає, що гуманітарна політика повинна базуватися на конституційній забороні визнання будь-якої єдиної обов'язкової для всіх ідеології. Кожна особа чи об'єднання громадян мають право вільно обирати і дотримуватися тих ідей, які для них є найбільш переконливими, також з цією метою заборонена цензура. Проте не допускається поширення ідеологій, які закликають до війни, фашизму або суперечать загальнолюдським моральним нормам і праву. Таким чином, реалізуючи гуманітарну політику, держава повинна враховувати регіональні особливості й багатокультурність України, запобігаючи одноманітності та стиранню місцевої самобутності, оскільки багатство країни полягає в різноманітності її традицій, звичаїв і культур регіонів.

1.2. Складові державної гуманітарної політики: ключові аспекти та напрями реалізації

Гуманітарна сфера відіграє ключову роль у формуванні внутрішньої політики держави, адже саме вона спрямована на забезпечення соціального добробуту, культурного розвитку та захисту прав людини. У цьому контексті важливим є законодавче визначення пріоритетів і принципів, які лежать в основі реалізації гуманітарної політики. Відповідно до статті 10 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» [11], встановлено основні засади внутрішньої політики у гуманітарній сфері, які визначають ключові напрями та принципи її впровадження.

У межах системного підходу управління, зокрема державне, трактується як процес цілеспрямованого впливу на об'єкти управління з метою задоволення суспільних потреб. Внутрішня політика у гуманітарній сфері, закріплена на

законодавчому рівні, формуються через пріоритетні завдання держави, які можна згрупувати за основними напрямками. До об'єктів державного управління у гуманітарній сфері належать: мова, освіта і наука, культура, духовний розвиток, релігійні, міжконфесійні та етнічні відносини, інформаційний простір, охорона здоров'я, фізична культура, спорт і молодь.

Засади внутрішньої політики у гуманітарній сфері спрямовані на вирішення низки важливих завдань, які класифікуються за об'єктами управління:

- *мова* - забезпечення реалізації мовної політики на основі національного та міжнародного законодавства; всебічний розвиток і функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя; гарантування вільного використання та захисту російської й інших рідних мов громадян України;

- *освіта і наука* - створення умов для підвищення освітнього потенціалу країни; забезпечення рівного доступу до якісної освіти незалежно від місця проживання, фінансового становища чи соціального статусу; розвиток інклюзивної освіти; вдосконалення системи освіти на всіх рівнях; підтримка педагогічних і наукових кадрів; сприяння інтеграції української освіти та науки у міжнародний простір; реформування системи вищої освіти й науки, впровадження стандартів Болонського процесу; ефективний захист інтелектуальної власності, включаючи авторські права;

- *культура* - сприяння культурному розвитку громадян та суспільства; створення умов для реалізації творчого потенціалу; відродження духовних цінностей і культурного спадку України; підтримка культурної самобутності регіонів; розвиток національної культурної індустрії, включаючи книговидавництво, кінематографію й мистецтво;

- *духовний розвиток* - формування умов для суспільної консолідації на основі національної системи духовних цінностей, де у центрі уваги – людина, її розвиток, права та свободи;

- *релігійні, міжконфесійні та етнічні відносини* - створення сприятливих умов для діалогу між різними соціальними, етнічними та релігійними групами; формування толерантності в суспільстві; гарантування свободи совісті та віросповідання;
- *інформаційний простір* - забезпечення свободи засобів масової інформації; сприяння розвитку інформаційних технологій; доступ громадян до світового інформаційного простору; підтримка національного інформаційного продукту; захист національного інформаційного простору;
- *охорона здоров'я* - реформування медичної системи для забезпечення доступної та якісної допомоги; запровадження державного медичного страхування; розвиток профілактичної медицини; створення умов для ранньої діагностики захворювань; раціональний контроль якості лікарських засобів; сприяння розвитку інституту сімейного лікаря та диспансеризації.
- *спорт* - створення сприятливих умов для реалізації потенціалу талановитих спортсменів; розвиток спортивної інфраструктури; підтримка участі українських спортсменів у міжнародних змаганнях; підвищення престижу України на світовій спортивній арені; вдосконалення державної політики у сфері фізичної культури та спорту; популяризація здорового способу життя і організація якісного дозвілля;
- *молодь* - реалізація комплексних заходів, спрямованих на національно-патріотичне виховання дітей і молоді; формування активної громадянської позиції; залучення молодого покоління до активної участі у суспільному житті.

Виконання зазначених завдань передбачає формування та реалізацію відповідних політик у кожній з гуманітарних сфер. Мовна політика спрямована на розвиток та використання мови як одного з основних об'єктів управління, освіта вимагає реалізації політики, що забезпечує доступ до якісної освіти, а наука потребує впровадження науково-технічної та інноваційної політики [6; 7]. Управління культурою передбачає створення культурної політики, тоді як

духовний розвиток вимагає політики, що сприяє духовному збагаченню суспільства. Для релігійних, міжконфесійних та етнічних відносин необхідна політика, що охоплює питання релігійної свободи, державно-конфесійних відносин та етнонаціональних відносин. Інформаційна політика повинна регулювати інформаційний простір, охорона здоров'я – передбачати державні заходи у сфері медичних послуг, а спорт – підтримку розвитку фізичної культури та спортивних досягнень. Молодіжна політика спрямована на залучення молоді до активного громадського життя та забезпечення її розвитку.

Сукупність зазначених політик становить основні складові державної гуманітарної політики, формування та впровадження яких визначають загальний стан управління гуманітарною сферою та рівень її розвитку. Для того, щоб оцінити поточний стан розвитку гуманітарної сфери в Україні, необхідно визначити сучасні напрями її формування та реалізації за кожною з ідентифікованих складових.

Дослідження гуманітарної політики України, зокрема, в аспекті оцінки та моніторингу діяльності ключових суб'єктів державного управління в гуманітарній сфері, які формують та реалізують державну політику, дозволило виявити сучасні напрямки та пріоритети, а також ідентифікувати об'єкти і суб'єкти мовної політики, освітньої політики, науково-технічної та інноваційної політики, культурної політики, політики в сфері духовного розвитку, релігійних і міжконфесійних відносин, етнонаціональної політики, інформаційної політики, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, а також молодіжної політики. Визначення об'єктів, суб'єктів і, зокрема, пріоритетів сучасної державної гуманітарної політики є основою для оцінки рівня реалізації прав людини, враховуючи неперехідні наслідки глобалізаційних процесів та утвердження «людиноцентричного» підходу в державному управлінні.

Основні напрями державної політики, спрямовані на формування якісно нового рівня життя, включають:

- розвиток системи охорони здоров'я, популяризацію здорового способу життя, а також підтримку і всебічне сприяння розвитку спорту;
- гармонізацію взаємодії між людиною та природним середовищем;
- стимулювання народжуваності, підтримку сімей та сприяння їхньому розвитку;
- створення умов для доступної та безперервної освіти;
- забезпечення можливостей для гідної та результативної праці;
- підвищення рівня добробуту громадян через запровадження високих соціальних стандартів;
- надання якісних соціальних послуг шляхом удосконалення роботи соціальної сфери.

Ключовим вектором гуманітарного розвитку України є забезпечення високих стандартів життя через реалізацію людського потенціалу. Це вимагає збільшення інвестицій у розвиток людського капіталу, модернізації соціальної інфраструктури та підтримки зростання життєвого рівня населення, що виступає основою стабільного розвитку.

Практична реалізація принципу соціальної політики як ключового чинника гуманітарного розвитку спрямована на інтеграцію її в стратегію національної солідарності та активізацію її впливу на суспільні процеси. Основні завдання у цій сфері охоплюють комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня життя населення та підтримку соціальної стабільності.

Серед них важливим є стимулювання зростання заробітної плати, яке сприяє підвищенню трудової активності, продуктивності праці та економічного розвитку країни. Випереджальне зростання заробітної плати порівняно з соціальними трансфертами, встановлення мінімальної заробітної плати, що перевищує прожитковий мінімум, а також забезпечення економічно обґрунтованих пропорцій між соціальними гарантіями створюють основи для поліпшення добробуту громадян.

Крім того, важливою є реформа пенсійної системи, яка передбачає справедливу оцінку трудового внеску та впровадження нових форм пенсійного страхування. Зменшення економічної нерівності та ліквідація крайніх форм бідності сприяють формуванню рівного доступу до ресурсів і можливостей.

Підтримка соціальної мобільності, особливо серед молоді, через реалізацію програм «соціальних ліфтів», а також створення ефективної системи соціального захисту на основі адресного підходу є важливими кроками для зміцнення соціальної структури. У цьому контексті необхідно також розробляти та впроваджувати систему оцінювання соціальних програм за допомогою відповідних стандартів і нормативів, а державні фінанси спрямовувати на пріоритетні напрями розвитку соціальної сфери.

Відновлення та розвиток соціальної інфраструктури, зокрема у сільських районах, підтримка сімей із дітьми через формування цінностей, що сприяють підтримці багатодітних родин, а також удосконалення житлової політики - всі ці заходи спрямовані на створення комфортних умов для життя населення. Це включає розвиток муніципальної оренди житла, реформування механізму надання соціального житла, цільове надання довгострокових кредитів молодим сім'ям для придбання чи будівництва житла з урахуванням чисельності дітей.

Покращення якості соціальних послуг є важливим елементом, що включає розширення спектру постачальників послуг і вдосконалення механізмів їх реалізації, з дотриманням мінімальних соціальних стандартів, що залишаються під контролем держави. У цьому контексті залучення суб'єктів господарювання до соціального розвитку, підтримка соціально відповідального бізнесу та пропагування таких цінностей серед населення й уряду сприяють формуванню сталого та гуманного розвитку суспільства [10].

XXI століття вимагає впровадження новітніх інформаційнокомунікаційних технологій, що призводить до радикальних змін у процесі навчання. Використання комп'ютерного та програмного забезпечення відкриває широкі можливості для гнучкого вибору часу і місця навчання, що значно підвищує

ефективність викладання та засвоєння знань молоддю. Це також дозволяє навчальним закладам забезпечувати рівний доступ до освіти та рівні права на отримання освіти для всіх членів суспільства.

Надання належної уваги питанням гуманітарної політики загалом, а також її формуванню та реалізації зокрема, відповідно до сучасних запитів і міжнародних стандартів, є необхідною умовою для всебічного розвитку особистості, громадянина та рушійної сили подальшого розвитку України. Це підкреслює європейський вибір більшості українців, який відображається у заходах, що визначаються пріоритетами окремих складових сучасної державної гуманітарної політики. Впровадження європейських норм і стандартів є важливим кроком для забезпечення гармонійного розвитку гуманітарної сфери та адаптації українського суспільства до вимог сучасного світу. Це включає інтеграцію передових практик у сфері гуманітарної допомоги, що дозволяє не тільки покращити ефективність реагування на надзвичайні ситуації, але й підвищити довіру населення до державних і міжнародних інституцій. Європейські стандарти забезпечують високий рівень якості послуг, зокрема через дотримання прав людини, прозорість у використанні ресурсів та врахування потреб вразливих верств населення. Крім того, адаптація до європейських норм сприяє модернізації інфраструктури, впровадженню сучасних технологій і кращому навчанню спеціалістів, що працюють у гуманітарній сфері. Це, в свою чергу, зміцнює позиції України на міжнародній арені, сприяє її інтеграції в європейське співтовариство і підтримує сталий розвиток у складних умовах воєнного стану.

РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Реалізація державної гуманітарної політики в умовах воєнного стану: законодавчі та організаційні аспекти

В умовах воєнного стану реалізація гуманітарної політики стає особливо актуальною складовою державного управління, адже спрямована на забезпечення базових прав та потреб громадян, захист і підтримку населення, особливо найбільш вразливих його категорій. Законодавчі та організаційні аспекти гуманітарної політики під час воєнного стану визначають правові рамки, механізми реалізації та способи координації різних рівнів державного управління, неурядових організацій, а також міжнародних партнерів. У контексті України основні принципи та процедури реалізації гуманітарної політики регулюються Конституцією України, Законом України «Про правовий режим воєнного стану», а також низкою спеціальних нормативних актів, які забезпечують правові основи для надання гуманітарної допомоги в кризових умовах.

Правові засади державної гуманітарної політики під час воєнного стану базуються на Конституції України, яка гарантує права людини і громадянина та визначає їх обмеження лише за умови надзвичайних ситуацій. У ст. 64 Конституції України зазначено, що під час воєнного стану може відбуватися обмеження деяких прав, однак держава зобов'язана забезпечити реалізацію основних гуманітарних потреб населення, зокрема доступ до медичних послуг, продовольства та базової підтримки [5]. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» регулює заходи, які держава повинна запроваджувати для забезпечення соціального захисту населення в умовах конфлікту. Закон визначає

правові підстави для створення спеціальних гуманітарних штабів та координаційних центрів, що здійснюють розподіл гуманітарної допомоги, забезпечують евакуацію населення з небезпечних зон, а також взаємодію з міжнародними гуманітарними організаціями. Важливим аспектом є закріплення прав та обов'язків державних органів і місцевих адміністрацій щодо забезпечення безпеки та підтримки населення, що є критично важливим для збереження соціальної стабільності [12].

Особливу роль у наданні гуманітарної допомоги відіграє Закон України «Про гуманітарну допомогу», який регулює правовий статус, порядок отримання, розподілу і використання гуманітарних ресурсів від іноземних держав та міжнародних організацій. Згідно з цим законом, держава може залучати гуманітарні вантажі, медичну та іншу підтримку від партнерських країн і організацій, а також організовувати їх своєчасний і справедливий розподіл між нужденними категоріями населення [13].

Ефективна реалізація гуманітарної політики в умовах воєнного стану потребує чіткої координації між органами державної влади, військовими адміністраціями, місцевими органами, а також міжнародними партнерами та неурядовими організаціями. У рамках гуманітарної політики держава створює спеціальні координаційні центри, гуманітарні штаби, що займаються збором інформації про потреби населення, розподілом гуманітарних ресурсів і допомогою в евакуації населення з небезпечних регіонів. Координаційні функції реалізуються Кабінетом Міністрів, Міністерством соціальної політики, Державною службою з надзвичайних ситуацій та іншими державними інституціями, що мають повноваження забезпечувати організацію гуманітарної допомоги.

Одним із прикладів міжнародної координації в гуманітарній сфері є співпраця з ООН, МКЧХ, ЮНІСЕФ, ВООЗ та іншими міжнародними організаціями, які надають фінансову, технічну та організаційну підтримку. Такі партнери допомагають реалізовувати медичні програми, забезпечувати

постачання продуктів харчування, тимчасове розміщення переселенців, а також надають спеціалізовану допомогу, зокрема, психологічну підтримку для постраждалих від конфлікту. Співпраця з цими організаціями дозволяє не лише надавати матеріальну і медичну допомогу, але й здійснювати моніторинг гуманітарних ситуацій, дотримання міжнародних стандартів і прав людини. Партнерство з міжнародними НУО і державами-союзниками надає державі додаткові ресурси та можливості для ефективного реагування на гуманітарні потреби.

Одним із основних викликів, що постають перед державою в умовах воєнного стану, є обмежений доступ до деяких регіонів через активні бойові дії, що ускладнює доставку гуманітарної допомоги. Це потребує значних зусиль з боку органів державної влади, міжнародних партнерів та НУО для організації логістичних маршрутів, створення пунктів прийому допомоги і організації безпечних коридорів для доставки. Також важливим аспектом є надання допомоги найбільш вразливим групам населення, таким як діти, жінки, інваліди, особи похилого віку, які потребують особливої уваги та підтримки.

З огляду на ці аспекти, можна стверджувати, що успішна реалізація державної гуманітарної політики під час воєнного стану неможлива без скоординованого підходу, що включає чітку законодавчу основу, ефективну організаційну взаємодію між державними і міжнародними органами та забезпечення доступу до допомоги для всіх потребуючих.

Залучення громадськості до процесів гуманітарного управління, інформування населення про доступні ресурси і можливості, а також забезпечення прозорості в управлінні гуманітарною допомогою - усе це сприяє формуванню стійкої системи підтримки, яка може витримати довготривалі наслідки воєнних дій.

Отже, інтегрований підхід до реалізації гуманітарної політики виступає ключовим фактором відновлення стабільного функціонування суспільства після

збройних конфліктів, забезпечуючи збереження та захист основоположних прав людини, навіть у найскладніших і екстремальних умовах.

2.2. Підтримка переселенців: програми адаптації та соціальної інтеграції

Проблема підтримки переселенців стала однією з основних для багатьох країн світу, зокрема для тих, що пережили збройні конфлікти, політичні або економічні кризи, або стикаються з іншими видами примусових переміщень населення. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) потребують комплексної підтримки, включаючи гуманітарну допомогу, соціальну адаптацію та інтеграцію в нові умови життя. Програми адаптації та соціальної інтеграції переселенців мають на меті не лише надання їм необхідної допомоги, але й забезпечення можливості для сталого і ефективного включення в економічну, соціальну та культурну сфери нових громад.

Забезпечення прав переселенців неможливе без належної правової бази, яка включає міжнародні договори, національне законодавство та внутрішні регуляції. В Україні важливим документом є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», прийнятий у 2014 році, який закріплює права ВПО на житло, медичне обслуговування, освіту, трудову діяльність та інші соціальні послуги, а також передбачає компенсацію за понесені втрати внаслідок переміщення [14]. Зокрема, закон визначає основні принципи соціального захисту ВПО, механізми компенсації матеріальних збитків, а також процедури реєстрації та отримання допомоги для осіб, які змушені були покинути свої домівки через збройний конфлікт або природні катастрофи. Це дозволяє забезпечити не тільки базові права, але й інтеграцію переселенців у соціальну, економічну та культурну сфери нових громад.

На міжнародному рівні Україна є учасницею таких важливих міжнародних актів, як Генеральна декларація прав людини (1948) та інших документів, що гарантують права переселенців. Наприклад, Конвенція ООН щодо статусу біженців 1951 року та Європейська конвенція про захист прав людини 1950 року зобов'язують держави-учасниці забезпечити права осіб, які потребують захисту, зокрема, біженців і внутрішньо переміщених осіб, шляхом надання їм правового статусу, захисту від насильства та дискримінації, а також доступу до основних соціальних послуг, таких як освіта, охорона здоров'я та трудова діяльність.

Окрім того, важливим інструментом у правовому регулюванні є Національна стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб, яка була затверджена в Україні у 2017 році. Вона передбачає комплексний підхід до вирішення проблем переселенців, включаючи покращення доступу до освіти, медичних послуг та можливостей для працевлаштування.

Одним із елементів підтримки переселенців є програми міжнародної допомоги, які Україна отримує від різних міжнародних організацій, таких як ООН, Європейський Союз та Червоний Хрест. Ці організації надають гуманітарну допомогу, зокрема в наданні їжі, води, медичних послуг, а також сприяють соціальній інтеграції та економічному відновленню постраждалих громад. Програми, які реалізуються через ці організації, забезпечують не лише негайну підтримку, але й сприяють довгостроковим процесам відновлення, зокрема через фінансову допомогу, гранти для розвитку малого бізнесу та створення можливостей для працевлаштування.

Програми адаптації переселенців є значущим елементом соціальної політики, спрямованим на забезпечення їх успішної інтеграції в нове соціальне середовище, відновлення стабільного способу життя та подолання психологічних бар'єрів, що виникають у зв'язку з переміщенням. Однією з найважливіших проблем є надання житла, адже переселенці часто змушені жити в умовах тимчасового або неналежного житла, що ускладнює їх адаптацію. Для вирішення цієї проблеми в Україні створено кілька програм, зокрема, програми

тимчасового житла, які передбачають надання притулку для переселенців на період адаптації, а також довгострокове орендне житло, що дозволяє переселенцям орендувати житло на пільгових умовах. Крім того, для допомоги у вирішенні житлових проблем передбачена система компенсацій та субсидій, що дозволяє частково компенсувати витрати на оренду житла, допомагаючи забезпечити доступ до житла для найбільш вразливих верств населення.

Не менш необхідним напрямком є працевлаштування переселенців, яке є основою для їхньої економічної стабільності. Програми з працевлаштування допомагають переселенцям здобути нові навички, перепідготовку та адаптуватися до змінених умов ринку праці. В Україні створено спеціальні навчальні курси, семінари та стажування для підвищення кваліфікації, а також програми, що забезпечують субсидії для роботодавців, які наймають переселенців на роботу. Програми підтримки малого та середнього бізнесу серед ВПО включають надання мікрокредитів, грантів для розвитку бізнесу, а також консультаційні послуги з управління бізнесом, що дає можливість переселенцям започаткувати власну справу та інтегруватися в економічне життя нових територій.

Ще одним основним напрямком є забезпечення доступу до освіти для дітей переселенців. В Україні, як і в інших країнах, переселенці мають право на безкоштовну освіту, що є важливим чинником соціальної інтеграції та забезпечення рівних можливостей для розвитку дітей. Окрім традиційних освітніх програм, для дітей переселенців організовуються курси з вивчення мови, щоб полегшити їхнє входження в навчальний процес, а також проводяться психологічні заходи для допомоги дітям у подоланні стресу та психологічних травм, отриманих під час переміщення. Ініціативи, спрямовані на інтеграцію у навчальні заклади, включають адаптаційні класи та спеціальні програми для забезпечення рівних можливостей в отриманні освіти.

Станом на 18 березня 2024 року, відповідно до даних Інформаційнообчислювального центру Міністерства соціальної політики

України, у країні зареєстровано 4,9 мільйона внутрішньо переміщених осіб. Серед них майже 21% (997 тисяч) складають діти віком до 18 років. Ця ситуація створює серйозні соціальні та психоемоційні виклики, особливо для дітей, які через війну були змушені залишити свої домівки та звичне середовище.

Діти, особливо у віковій групі від 3 до 15 років, особливо вразливі до змін, які відбуваються через евакуацію та переселення. Маленькі діти до трьох років зазвичай легше адаптуються до нового середовища завдяки меншій усвідомленості змін, тоді як підлітки старше 15 років мають можливість сприймати переїзд більш раціонально. Однак діти середнього віку від 3 до 15 років часто стикаються з серйозними труднощами, оскільки для них зміна середовища може бути справжнім стресом, що призводить до розвитку психічних травм. Такий стрес може мати тривалі наслідки і впливати на емоційно-вольову сферу дітей, викликаючи у них різні розлади, зміни в поведінці та адаптації. Це включає підвищену дратівливість, тривожність, проблеми з концентрацією, агресію або замкнутість. Наслідки таких психоемоційних травм можуть вплинути на подальший розвиток дитини, її соціальні зв'язки та загальний психологічний стан, тому важливо забезпечити комплексну підтримку для дітей, які стали жертвами війни, зокрема через програми соціальної адаптації, психологічної допомоги та освітні ініціативи, що допоможуть їм легше інтегруватися в нове середовище та зберегти психічне здоров'я.

Під час організації допомоги здобувачам освіти з числа ВПО на початкових етапах важливо проводити соціалізаційні заходи, які включають спостереження, бесіди з класними керівниками та індивідуальні консультації з батьками за потребою.

Процес психологічного супроводу учнів ВПО включає кілька ключових етапів. Першим етапом є консультування, яке передбачає підтримку батьків для підвищення їхніх адаптивних можливостей і обізнаності щодо можливих змін у поведінці дитини, а також консультації педагогів щодо створення безпечного середовища в школі.

Діагностика є наступним етапом і включає індивідуальні психодіагностичні дослідження, що проводяться за запитом для оцінки рівня адаптації учнів. Під час діагностики вивчаються емоційний фон, мотивація до навчання, самооцінка та особливості нервової системи дитини. Групова психодіагностика також проводиться для оцінки адаптації учнів різних класів, зокрема першокласників, учнів середніх класів, учнів 9-х та 10-х класів, з акцентом на психологічну готовність до навчання і профорієнтацію. Діагностичні дослідження включають психологічне вивчення учнів, опитування педагогів і батьків. На основі результатів діагностики розробляються рекомендації для батьків та вчителів з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Навчальна діяльність є важливою складовою психологічного супроводу, в рамках якої учні ВПО беруть участь у практичних заняттях та спецкурсах. Ці заняття сприяють розвитку пізнавальної, емоційно-вольової сфери, комунікативних навичок і формуванню цінностей. Для цього використовуються методи, такі як дихальні і тілесні техніки, арт-терапія, музична, танцювальна, ігрова та казко терапія, а також релаксаційні вправи та робота з природними матеріалами [15].

Просвітницька діяльність є важливою частиною роботи психологічної служби, спрямованою на формування психологічної та соціальної компетентності учасників освітнього процесу. Це включає проведення просвітницьких заходів, які допомагають підтримувати і підвищувати обізнаність учнів, батьків та педагогів щодо особливостей адаптації та соціалізації у складних умовах.

Окрім цих напрямків, важливу роль відіграють також психологічні програми підтримки, які допомагають переселенцям впоратися з травмами війни, соціальною ізоляцією та стресом, пов'язаним з переміщенням. Програми соціальної адаптації включають курси психологічної підтримки, спрямовані на зміцнення психічного здоров'я, а також створення психологічних центрів та груп

підтримки для переселенців, де вони можуть отримати необхідну допомогу в адаптації до нових умов.

Успішна адаптація внутрішньо переміщених осіб є основою для створення стабільного та гармонійного суспільства. Вона сприяє не тільки інтеграції цих осіб у нове середовище, але й поліпшенню соціального клімату загалом. Адекватні програми підтримки та адаптації дозволяють переселенцям відчувати себе частиною громади, що забезпечує їх соціальну безпеку та сприяє розвитку взаємної поваги серед різних груп населення. У свою чергу це знижує ризики соціальних конфліктів і напруги, допомагає зміцнити громадянське суспільство, а також сприяє економічному зростанню через залучення нових членів суспільства до трудової діяльності та розвитку місцевих ініціатив.

Програми адаптації, які орієнтовані на всебічну підтримку, мають забезпечувати доступ до освіти, медичних послуг, професійної підготовки, психологічної допомоги та соціальних консультацій. Завдяки цьому переселенці зможуть не лише пристосуватися до нових умов життя, але й розкрити свій потенціал, реалізуючи свої здібності та професійні навички. Це в свою чергу сприяє розвитку місцевих громад, поліпшенню економічної ситуації та підвищенню загального рівня добробуту.

Важливо, що соціальна адаптація переселенців є не тільки гуманітарним завданням, але й питанням національної безпеки та стабільності. Сприяння інтеграції переселенців допомагає зміцнити соціальну згуртованість і підвищити стійкість суспільства до зовнішніх і внутрішніх викликів. Переселенці, які успішно адаптувалися, стають активними учасниками життя громади, що зміцнює демократичні процеси та підтримує ідею толерантності і взаємодопомоги.

Запровадження ефективних програм адаптації для переселенців є ключовим елементом на шляху до національного відновлення та створення стійкого, інклюзивного суспільства, здатного адаптуватися до сучасних викликів і забезпечувати гармонійний розвиток кожної особи, незважаючи на її

походження чи обставини. Це сприяє не лише інтеграції переселенців у нове середовище, але й зміцненню соціальної згуртованості, підвищенню загального рівня добробуту та створенню умов для взаємної підтримки й розвитку громад. Крім того, ефективна адаптація підтримує демократичні процеси, підвищує рівень толерантності та сприяє розвитку інноваційних і соціальних ініціатив. Усе це в підсумку допомагає сформувати стабільне суспільство, яке не тільки витримує кризові періоди, але й стає більш стійким до майбутніх змін, готовим до подолання труднощів та реалізації потенціалу кожного свого члена.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1. Міжнародна співпраця, державні програми та проєкти в галузі гуманітарної політики під час війни

Збройний конфлікт в Україні, що триває з 2014 року і досяг свого піку в 2022 році, призвів до масштабної гуманітарної катастрофи. Мільйони громадян опинилися в складних умовах, втратили домівки та не мають доступу до основних життєвих потреб, таких як медичні послуги, освіта та продовольство. В умовах війни ефективна міжнародна співпраця та національні гуманітарні програми відіграють вирішальну роль у забезпеченні базових потреб постраждалих осіб, підтримці внутрішньо переміщених осіб і сприянні відновленню стабільності в країні. Ключовими елементами у цьому процесі є налагоджена координація між міжнародними організаціями та урядом України, а також оперативне впровадження гуманітарних проєктів, що дозволяють пом'якшити наслідки війни та забезпечити довгострокову допомогу населенню.

Міжнародні організації, такі як ООН, ЮНІСЕФ, ВООЗ і МКЧХ, активно беруть участь у забезпеченні базових потреб населення, а також здійснюють активні дії для підтримки постраждалого населення, надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, а також для відновлення базових соціальних послуг, таких як медицина, освіта і житло.

Поряд з міжнародними організаціями, уряд України активно розробляє і впроваджує власні програми, що спрямовані на подолання гуманітарних наслідків війни, підтримку ВПО, відновлення соціальних інфраструктур та надання першочергової допомоги тим, хто постраждав від бойових дій.

Одним із важливих напрямків є державні програми надання житла та підтримки ВПО. У 2014 році було започатковано програму «Муніципальна програма розвитку житлово-комунального господарства», в рамках якої проводяться заходи щодо тимчасового розміщення переселенців та відновлення житлових умов на постраждалих територіях. Також реалізуються програми надання фінансової підтримки для оренди житла та ремонтних робіт для осіб, які втратили своє житло внаслідок війни.

Державні органи, такі як Міністерство соціальної політики України, активно реалізують програми, що забезпечують соціальний захист внутрішньо переміщених осіб та громадян, постраждалих від конфлікту, які включають виплати грошових допомог, соціальні програми підтримки сімей, компенсації за шкоду, заподіяну війною, а також надання послуг з психологічної допомоги та реабілітації постраждалим особам.

Одним із прикладів є програма «Допомога внутрішньо переміщеним особам», яка була розроблена урядом для забезпечення соціальної підтримки і інтеграції ВПО в місцеві громади. Вона включає надання фінансової допомоги, організацію соціальних послуг, а також забезпечення доступу до медичних і освітніх послуг на територіях, де проживають переселенці.

Поєднання зусиль міжнародних гуманітарних місій та волонтерських організацій дозволяє створити ефективну та багатогранну систему допомоги цивільному населенню в умовах війни. Міжнародні організації мають доступ до більших ресурсів та досвіду, забезпечуючи загальний план допомоги на глобальному рівні, в той час як волонтери здійснюють оперативні дії, доставляючи допомогу безпосередньо до постраждалих районів.

Важливо, що волонтерські організації, часто працюючи на місцевому рівні, здатні швидко реагувати на зміни ситуації, тоді як міжнародні організації мають можливість мобілізувати ресурси для підтримки великих програм допомоги та розв'язання глобальних проблем, що виникають у країні, що потерпає від війни.

З початку військової агресії Російської Федерації проти України волонтерські організації та міжнародні гуманітарні місії стали важливою складовою гуманітарної інфраструктури країни, виконуючи ключову роль у наданні медичних послуг, забезпеченні продуктами харчування, наданні тимчасового притулку та відновленні соціальних зв'язків. Оцінка ефективності їх діяльності є необхідною умовою для вдосконалення координації зусиль, оптимізації використання ресурсів та підвищення результативності надання допомоги постраждалим унаслідок збройного конфлікту.

Волонтерські організації в Україні є некомерційними структурами, що функціонують на основі добровільної праці громадян. Починаючи з 2014 року, коли Російська Федерація розпочала агресію проти України, волонтерський рух набув значного розвитку, ставши важливою складовою підтримки країни в умовах збройного конфлікту. Волонтери стали головною силою, яка не лише забезпечувала армію необхідними ресурсами, але й надавала гуманітарну допомогу цивільним особам, постраждалим від військових дій, а також здійснювала психологічну підтримку ветеранам та внутрішньо переміщеним особам.

Завдяки діяльності волонтерських організацій була створена ефективна система гуманітарної допомоги, яка функціонує в умовах найбільших атак на інфраструктуру, а також під час масових евакуацій та переміщень осіб. Ця система забезпечує необхідні умови для збереження життя та здоров'я громадян, надаючи медичну, продовольчу та психологічну підтримку, а також сприяє відновленню соціальних зв'язків серед постраждалих від конфлікту. Волонтерські організації відіграють важливу роль у координації гуманітарної допомоги, забезпечуючи своєчасне реагування на кризові ситуації та підтримуючи людей, які потребують допомоги в умовах війни. Тільки за умов тісної співпраці цих двох складових можна досягти значних успіхів у забезпеченні допомоги цивільному населенню, сприяючи збереженню життя, здоров'я та гідності людей, а також у відновленні країни після закінчення війни.

Моніторинг і оцінка роботи волонтерів є одним із ключових елементів волонтерської програми. Вони дозволяють об'єктивно визначити ефективність програми, оцінити досягнення поставлених цілей та врахувати важливі аспекти взаємодії з волонтерами для вдосконалення майбутніх проєктів або програм.

Для фахівця з роботи з волонтерами цей процес стає інструментом оцінки власної діяльності та її результатів. Хоча моніторинг і оцінювання можуть здаватися складними, вони надають можливість:

- оцінити конкретні результати роботи та відзначити успішні приклади взаємодії з волонтерами;
- продемонструвати результати своєї діяльності керівництву та партнерам;
ідентифікувати власні «зони розвитку» й напрями для вдосконалення професійних компетенцій;
- виявити проблемні аспекти програми та визначити шляхи її подальшого розвитку;
- за необхідності обґрунтувати важливість систематичної роботи з волонтерами;
- представити результати роботи партнерам, донорам та іншим зацікавленим сторонам для підкріплення значущості волонтерських програм;
- залучити додаткові ресурси, включно з фінансовими, для реалізації майбутніх проєктів за участю волонтерів.

Моніторинг і оцінювання забезпечують постійний зворотний зв'язок з усіма учасниками процесу. Вони включають як неформальний аналіз роботи з волонтерами на різних етапах, так і структуровані методи збору даних і отримання зворотного зв'язку. Результати таких процесів можуть виявитися неочікуваними чи навіть неприємними. Однак вони відкривають можливості для вдосконалення роботи з волонтерами, сприяючи змістовнішій та ефективнішій співпраці.

Етап у роботі з волонтерами відповідно до циклу волонтерського менеджменту є оцінювання та визнання їхнього внеску, а також аналіз ефективності волонтерської програми загалом.

Оцінювання передбачає формалізований аналіз інформації, отриманої під час моніторингу або проведення спеціального аналізу. Цей процес дозволяє зрозуміти, наскільки ефективно організовано роботу з волонтерами в межах проєкту чи організації, а також визначити подальші кроки для вдосконалення та підтримки цієї діяльності.

На відміну від моніторингу, який проводиться на постійній основі, оцінювання здійснюється періодично під час реалізації волонтерської програми або після її завершення. Його мета - провести глибокий аналіз і розробити рекомендації, які допоможуть у плануванні та підготовці майбутніх програм.

Оцінювання та визнання внеску волонтерів є ключовими складовими ефективного волонтерського менеджменту. Проведення систематичного аналізу даних, зібраних у процесі моніторингу, дозволяє організаціям не лише оцінити результативність і відповідність волонтерських програм поставленим цілям, але й окреслити шляхи подальшого вдосконалення. Оцінювання має глибшу аналітичну природу порівняно з моніторингом і виконує важливу функцію формування рекомендацій, які можуть стати основою для планування нових проєктів.

Результати оцінювання сприяють підвищенню якості роботи з волонтерами, дозволяють ідентифікувати успішні практики, усувати недоліки та оптимізувати процеси. Водночас аналіз ефективності програм створює умови для посилення мотивації волонтерів, підвищення їхньої залученості та довіри до організації.

В умовах зростання ролі волонтерства як соціального явища, особливо в кризові періоди, оцінювання стає не лише інструментом підвищення ефективності, але й механізмом демонстрації прозорості та результативності перед партнерами, донорами та іншими зацікавленими сторонами. Це сприяє залученню додаткових ресурсів і підтримці волонтерських ініціатив на системному рівні.

Оцінка роботи волонтерських організацій та міжнародних гуманітарних місій є важливим інструментом для забезпечення їхньої ефективності, прозорості та відповідності поставленим цілям. Цей процес дозволяє аналізувати досягнуті результати, виявляти сильні сторони, недоліки та визначати напрями для вдосконалення.

Регулярна оцінка діяльності гуманітарних місій і волонтерських ініціатив також сприяє обміну кращими практиками, підвищенню професійного рівня учасників і створенню умов для розробки інноваційних підходів. Це особливо актуально в умовах глобальних викликів, які потребують комплексного і швидкого реагування.

Таким чином, оцінка роботи волонтерських організацій і міжнародних гуманітарних місій є невід’ємною складовою їхньої діяльності, що забезпечує прозорість, довіру та сталість їхніх зусиль у сприянні вирішенню гуманітарних і соціальних проблем на національному та міжнародному рівнях.

3.2. Світовий досвід реалізації гуманітарної політики в умовах збройних конфліктів

Збройні конфлікти та гуманітарні кризи є одними з найбільших викликів для міжнародної спільноти. Світовий досвід реалізації гуманітарної політики свідчить про те, що ефективна допомога в умовах збройних конфліктів може бути досягнута лише через чітко узгоджені і багаторівневі стратегії. Важливими принципами гуманітарної допомоги є нейтральність, незалежність та прозорість. Це дозволяє зберігати довіру з боку всіх учасників конфлікту та забезпечити доставку допомоги в найбільш вразливі регіони. Міжнародні організації, такі як

Організації, що спеціалізуються на наданні гуманітарної допомоги, відіграють провідну роль у забезпеченні оперативної та ефективної відповіді на

кризові ситуації. Серед таких організацій особливе місце займає ООН, МКЧХ, а також агентства ООН, які активно працюють в умовах конфліктів, відіграючи важливу роль у координації гуманітарної допомоги, захисті прав людини та відновленні соціальної інфраструктури [23].

ООН виконує важливу роль у реалізації гуманітарної політики в умовах збройних конфліктів, координуючи роботу багатьох агентств, які надають всебічну допомогу постраждалим, відновлюють основні соціальні послуги та захищають права цивільних осіб. Основними структурними підрозділами, що реалізують гуманітарну політику ООН у конфліктних зонах, є Управління ООН з координації гуманітарних питань (UN OCHA), Програма розвитку ООН (UNDP), Всесвітня продовольча програма (WFP), а також Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR).

UN OCHA відповідає за координацію всіх гуманітарних ініціатив ООН, забезпечуючи ефективний розподіл ресурсів та моніторинг гуманітарної ситуації. Наприклад, під час кризи в Сирії UN OCHA співпрацює з місцевими та міжнародними партнерами для координації гуманітарних конвоїв, що доставляють продовольство, медикаменти та базові товари в міста, забезпечуючи доступ до медичних послуг і підтримуючи громадські служби.

Завдяки широкій мережі зв'язків і гнучкому механізму розподілу ресурсів, UN OCHA сприяє швидкому реагуванню на потреби населення у надзвичайних ситуаціях.

WFP відіграє ключову роль у наданні продовольчої допомоги в умовах збройних конфліктів, допомагаючи мільйонам людей у кризових ситуаціях. Наприклад, у Південному Судані, де конфлікти та кліматичні зміни призвели до голоду, WFP надає продовольчу допомогу та забезпечує тимчасові пункти харчування для найбільш вразливих верств населення. Крім того, WFP працює над підтримкою програм продовольчої безпеки та економічної стабільності, навчаючи місцеве населення технологіям вирощування та зберігання продуктів у складних умовах. З початком повномасштабного конфлікту в Україні в 2022

році WFP розпочала масштабну гуманітарну операцію, щоб забезпечити харчову безпеку мільйонам людей, які постраждали від війни [20].

Основні напрями підтримки, які надає WFP в Україні, включають розподіл продовольчих наборів для сімей, які проживають у зонах активних бойових дій або мають обмежений доступ до продовольства. Крім того, програма забезпечує продуктовими ваучерами тих, хто був змушений покинути свої домівки та опинився без засобів до існування. WFP співпрацює з місцевими та міжнародними партнерами для забезпечення своєчасної та ефективної допомоги на територіях, що зазнали найбільшого впливу війни. До кінця 2022 року WFP розширила свої програми продовольчої допомоги на всі області України, щоб забезпечити підтримку найбільш вразливих верств населення, таких як пенсіонери, багатодітні сім'ї та особи з інвалідністю. Крім безпосередньої продовольчої підтримки, WFP також проводить навчання і підтримує місцеве сільське господарство, щоб сприяти стабілізації продовольчої безпеки в Україні у довгостроковій перспективі. Загалом, Всесвітня продовольча програма стала важливим фактором стабільності для мільйонів українців, забезпечуючи не тільки продовольчу безпеку, але й підтримуючи міжнародну солідарність і координацію у подоланні кризи [21].

На додаток до продовольчої підтримки, яку здійснює WFP, гуманітарна допомога в умовах збройних конфліктів охоплює широкий спектр послуг, спрямованих на захист прав переміщених осіб та забезпечення їх базових потреб. У цьому контексті важливу роль відіграє Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), яке спеціалізується на підтримці біженців і внутрішньо переміщених осіб [24].

UNHCR фокусується на наданні житла, юридичному захисті та доступі до медичних, освітніх та інших базових послуг для людей, які залишили свої домівки через конфлікти або переслідування. У різних кризових ситуаціях, як, наприклад, збройний конфлікт в Афганістані, UNHCR забезпечує розміщення переміщених осіб у тимчасових таборах і підтримує їхню адаптацію в нових

умовах. Крім того, організація активно працює над мобілізацією ресурсів для довготривалих програм, спрямованих на інтеграцію та реінтеграцію переселенців у місцеві громади, а також забезпечує міжнародне співробітництво у вирішенні питань переміщених осіб.

Поряд із підтримкою переміщених осіб і біженців, яку забезпечує UNHCR, діяльність міжнародних організацій також спрямована на відновлення та стабілізацію державних інституцій і базової інфраструктури в зонах конфліктів. Це є важливим етапом, що дозволяє закласти основи для довготривалого миру та розвитку. У цьому напрямку особливу роль відіграє Програма розвитку ООН (UNDP), яка зосереджується на відбудові соціальної та економічної інфраструктури після завершення активних бойових дій. UNDP проводить значну роботу для відновлення доступу до базових послуг, таких як електропостачання, водозабезпечення, охорона здоров'я та освіта. Наприклад, у Лівії після громадянського конфлікту UNDP реалізовує проекти з відновлення критично важливих об'єктів інфраструктури, а також підтримує програми технічної допомоги, спрямовані на розвиток місцевого управління та зміцнення інституційного потенціалу. Такий підхід допомагає країнам, що виходять із конфліктів, перейти до сталого розвитку та запобігти рецидивам насильства, забезпечуючи людям умови для стабільного та безпечного життя.

Окрім підтримки вразливих груп населення та відновлення інфраструктури, діяльність ООН охоплює важливий аспект – підтримання миру та безпеки в конфліктних зонах. З цією метою організація реалізує миротворчі операції, що є одним із основних інструментів стабілізації та захисту мирного населення в умовах збройних протистоянь. Миротворчі контингенти ООН сприяють встановленню та підтриманню миру, захищаючи цивільних і гуманітарні місії від можливих загроз, а також допомагаючи в дотриманні режиму припинення вогню.

Особливо важливими є операції ООН у країнах, де конфлікти суттєво ускладнюють доступ до населення та знижують безпеку в регіоні. Наприклад,

місії в Малі та Центральноафриканській Республіці стали ключовим фактором стабільності, забезпечуючи захист цивільних осіб та сприяючи мирному діалогу. Така діяльність ООН дозволяє гуманітарним організаціям доставляти допомогу, забезпечувати медичну та соціальну підтримку місцевому населенню в зонах, де безпека значно обмежена, що підвищує ефективність гуманітарної допомоги в умовах конфлікту.

В Україні миротворча діяльність ООН має особливе значення в контексті триваючого конфлікту на сході країни та в Криму. ООН не направляє свої миротворчі контингенти безпосередньо на територію конфлікту, однак організація активно підтримує стабілізаційні процеси і забезпечує важливу гуманітарну допомогу, працюючи через свої агентства та спеціалізовані структури.

Одним з прикладів миротворчої діяльності ООН в Україні є робота Спеціальної моніторингової місії (СММ) ОБСЄ, яку було створено для моніторингу ситуації в Донбасі і забезпечення виконання мирних угод, таких як Мінські домовленості. Однак, хоча ОБСЄ є незалежною від ООН, вона часто отримує підтримку та співпрацює з ООН для виконання гуманітарних завдань, таких як надання допомоги мирному населенню, моніторинг порушень прав людини та розслідування військових злочинів.

Оскільки ООН не має миротворчого контингенту в Україні через політичні та юридичні обмеження, її роль зводиться до посередницької та координаційної. ООН активно сприяє мирному врегулюванню конфлікту через дипломатичні зусилля та надання підтримки сторонам переговорів, зокрема в рамках Нормандського формату. Місії ООН надають гуманітарну підтримку через свої агентства, такі як UNHCR, ЮНІСЕФ, WFP, допомагаючи цивільному населенню в зонах конфлікту.

Однак, до цього часу для досягнення сталого миру в Україні найбільший внесок у стабілізацію ситуації вносять миротворчі місії держав та організацій, таких як Європейський Союз та ОБСЄ. Україна, в свою чергу, підтримує різні

ініціативи в рамках ООН для забезпечення мирного вирішення конфлікту, включаючи питання прав людини, боротьбу з тероризмом і стабільне відновлення територій, що постраждали від війни.

Отже, хоча ООН безпосередньо не веде миротворчі операції в Україні, її участь у процесах відновлення миру, гуманітарної допомоги та стабілізації, а також активне сприяння мирним переговорам є важливою складовою міжнародних зусиль у підтримці України в цей складний період.

Аналіз світового досвіду реалізації гуманітарної політики в умовах збройних конфліктів свідчить про необхідність комплексного підходу, що включає координацію зусиль національних урядів, міжнародних організацій і неурядових структур. Організація Об'єднаних Націй, її агентства та гуманітарні організації займають ключову роль у забезпеченні гуманітарної допомоги, захисті прав цивільного населення та відновленні постраждалих від конфліктів регіонів. Досвід таких організацій, як ЮНІСЕФ, UNHCR, ВООЗ, а також Міжнародного комітету Червоного Хреста, демонструє ефективність багаторівневого підходу, який забезпечує необхідні ресурси для допомоги біженцям, внутрішньо переміщеним особам та іншим постраждалим групам.

У випадку України гуманітарна політика, реалізована в умовах триваючого збройного конфлікту, базується на співпраці між міжнародними організаціями та українськими урядовими структурами, що сприяє наданню допомоги внутрішньо переміщеним особам, відновленню життєво важливої інфраструктури та забезпеченню соціальних послуг для постраждалих. Водночас, хоча в Україні немає миротворчих контингентів ООН, міжнародні організації активно залучені до гуманітарних операцій, сприяючи стабілізації та захисту прав людини.

Таким чином, для забезпечення ефективності гуманітарної політики в умовах збройних конфліктів важлива тісна взаємодія міжнародних організацій, урядів та місцевих спільнот. Український досвід підтверджує, що підтримка міжнародної спільноти є ключовим фактором для забезпечення гуманітарних

потреб та сприяння стабільному розвитку в умовах післяконфліктного відновлення.

У контексті глобальних гуманітарних викликів, зокрема в умовах збройних конфліктів, важливу роль у наданні медичних послуг відіграють міжнародні організації, серед яких особливе місце займає Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Вона активно працює на місцях, де тривають бойові дії, забезпечуючи не лише термінову медичну допомогу, але й відновлення медичних послуг, які необхідні для порятунку життів та збереження здоров'я постраждалих осіб. Враховуючи складність доступу до базових медичних послуг у зонах конфлікту, ВООЗ розгортає мобільні лікарні, доставляє необхідні медикаменти та обладнання, а також надає медичну допомогу внутрішньо переміщеним особам та іншим вразливим групам населення. У багатьох випадках, таких як війна в Сирії, ВООЗ співпрацює з урядовими та неурядовими організаціями для забезпечення стабільності медичного обслуговування в умовах інтенсивних бойових дій. Одним із важливих напрямків роботи є також профілактика та боротьба з епідеміями, що можуть виникати на тлі гуманітарних криз, таких як спалахи інфекційних захворювань. В Україні, з початком збройного конфлікту на сході країни, ВООЗ також активно включилася в гуманітарні операції, спрямовані на надання медичних послуг постраждалому населенню. В організацію входить координування доставки лікарських засобів і медичного обладнання в постраждалі райони, а також забезпечення мобільних медичних бригад для роботи в зонах бойових дій та на територіях, де зосереджено багато внутрішньо переміщених осіб.

ВООЗ працює в Україні у співпраці з урядовими структурами, міжнародними організаціями та місцевими НУО. Особлива увага приділяється наданню медичних послуг найбільш уразливим групам населення, таким як діти, жінки, літні люди та особи з інвалідністю, які часто стикаються з труднощами у доступі до медичних послуг через бойові дії або через фізичну віддаленість від медичних установ. Одним із важливих напрямів діяльності ВООЗ в Україні є

вакцинація від інфекційних захворювань, зокрема, проти кору, поліомієліту та інших хвороб, що можуть поширюватися через порушення санітарно-епідеміологічної ситуації в умовах конфлікту. ВООЗ активно підтримує програми з розширення доступу до вакцинації в постраждалих районах, допомагаючи з відновленням інфраструктури охорони здоров'я. Окрім цього, ВООЗ надає технічну допомогу та підтримку у відновленні медичних закладів, що були пошкоджені або зруйновані внаслідок бойових дій, а також працює над покращенням системи охорони здоров'я в цілому, щоб забезпечити стійкість медичних установ до майбутніх викликів.

У зонах збройних конфліктів освітні та культурні проблеми часто стають одними з найболючіших аспектів гуманітарної кризи. Втрата доступу до освіти, руйнування культурних пам'яток та втрата ідентичності є серйозними наслідками, що впливають на розвиток суспільства в цілому. В умовах таких криз важливу роль відіграють міжнародні організації, зокрема ЮНЕСКО, яка активно займається відновленням культурної спадщини та підтримкою освітніх програм.

ЮНЕСКО має багаторічний досвід роботи в зонах конфліктів, зокрема у відновленні інфраструктури освіти, захисті культурних об'єктів і пам'яток, а також у створенні можливостей для навчання для людей, які постраждали від насильства. Організація не тільки працює над збереженням фізичних об'єктів культурної спадщини, а й прагне підтримувати освітні ініціативи, що допомагають людям відновити зв'язок із соціумом і почати процес післяконфліктної реабілітації. ЮНЕСКО активно співпрацює з урядом України та місцевими організаціями для забезпечення доступу до освіти в умовах війни та руйнації інфраструктури, що є важливим для відновлення соціальної стабільності та розвитку післяконфліктного суспільства. Ця співпраця включає допомогу в організації тимчасових навчальних закладів, наданні психосоціальної підтримки для дітей та педагогів, а також забезпечення дистанційного навчання для тих, хто не має змоги відвідувати школу через бойові дії. Зокрема, ЮНЕСКО займається відновленням та оснащенням шкіл у безпечних районах, що дозволяє

дітям продовжувати навчання навіть під час війни, а також сприяє розвитку освітніх платформ та інструментів для онлайннавчання, що набувають важливості в умовах руйнації фізичної інфраструктури.

Важливе місце у забезпеченні прав дітей та наданні гуманітарної допомоги в умовах війни займає Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ). ЮНІСЕФ активно сприяє реалізації основних прав дітей, зокрема через забезпечення доступу до медичних послуг, освітніх ресурсів та психосоціальної підтримки, що особливо актуально в умовах гуманітарної кризи. Завдяки інтеграції гуманітарних ініціатив і співпраці з урядом України, міжнародними та місцевими організаціями, фонд здійснює комплексну допомогу для дітей, які постраждали від наслідків збройного конфлікту, особливо тих, хто втратив свої домівки або став жертвою насильства та експлуатації.

У Україні, де триває збройний конфлікт, діяльність Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) набуває особливо важливого значення, оскільки організація активно працює над підтримкою найбільш вразливих груп населення, а саме дітей та їхніх родин. Зокрема, ЮНІСЕФ реалізує низку програм, спрямованих на забезпечення доступу дітей до освіти навіть у зонах активних бойових дій. Однією з таких ініціатив є створення мобільних навчальних підрозділів та дистанційних освітніх платформ, які дозволяють дітям продовжити навчання, навіть якщо вони вимушені переміщатися через бойові дії або перебувають у тимчасових притулках.

Крім того, в умовах конфлікту ЮНІСЕФ організує мобільні медичні клініки, що надають медичні послуги в найбільш віддалених і небезпечних районах. Ці клініки забезпечують доступ до первинної медичної допомоги, вакцинації, а також лікування від поширених хвороб. Це особливо важливо для дітей, оскільки в умовах війни доступ до медичних установ часто стає обмеженим, а виникнення епідемій інфекційних хвороб загрожують здоров'ю населення, зокрема дітей.

ЮНІСЕФ також зосереджений на наданні психосоціальної допомоги дітям, які стали свідками насильства та пережили травми. Одна з програм організації полягає у створенні спеціалізованих центрів підтримки для дітей, що пережили втрату родичів або були змушені покинути свої домівки. В рамках цих програм надається психологічна допомога та організовуються заходи для допомоги дітям у подоланні стресу, пов'язаного з війною. Крім того, ЮНІСЕФ співпрацює з місцевими психотерапевтами та соціальними працівниками для надання тривалої підтримки постраждалим дітям.

Особливою увагою користуються програми, які сприяють реінтеграції дітей із числа ВПО до шкільної системи, допомагаючи їм адаптуватися до нових умов, долати культурні та мовні бар'єри. ЮНІСЕФ організовує мовні курси, тренінги та інтеграційні програми, що дозволяють дітям з ВПО не лише адаптуватися до нових навчальних умов, але й сформувати здорову соціальну ідентичність у нових громадах.

Отже, діяльність ЮНІСЕФ в Україні є важливою складовою частиною гуманітарної політики держави в умовах війни. Вона забезпечує не лише базові потреби дітей, а й сприяє їхньому психологічному відновленню та надає можливості для соціальної і економічної адаптації в нових умовах. ЮНІСЕФ допомагає закласти основи для сталого розвитку наступних поколінь, незважаючи на труднощі, викликані збройним конфліктом.

Після дослідження діяльності ЮНІСЕФ, спрямованої на захист прав дітей та надання гуманітарної допомоги в умовах збройного конфлікту, важливим елементом гуманітарної допомоги в Україні є також робота МКЧХ. МКЧХ є однією з провідних міжнародних організацій, яка працює в зонах збройних конфліктів, забезпечуючи медичні послуги, доставку продовольства та води, а також допомогу у транспортуванні поранених і затриманих осіб до безпечних територій. МКЧХ активно співпрацює з усіма сторонами конфлікту для забезпечення безпеки гуманітарної допомоги, зокрема в Україні, де організація зосереджує свої зусилля на наданні допомоги цивільним, що опинилися в зоні

бойових дій, а також забезпечує ефективну координацію гуманітарних операцій у складних умовах.

Міжнародні організації, такі як ЮНІСЕФ та МКЧХ, забезпечують гуманітарну допомогу та захист прав дітей і цивільного населення в умовах збройних конфліктів, ще однією важливою складовою гуманітарної політики є робота Міжнародної організації з міграції (МОМ), яка надає допомогу біженцям, внутрішньо переміщеним особам та іншим вразливим групам, що потрапили в зони збройних конфліктів. МОМ сприяє організації тимчасового житла, забезпечує підтримку в процесі переселення, а також реалізує проекти, спрямовані на відновлення інфраструктури та стабілізацію соціально-економічної ситуації в регіонах, які зазнали впливу конфліктів.

Аналіз світового досвіду реалізації гуманітарної політики в умовах збройних конфліктів підтверджує необхідність системного та багатостороннього підходу до вирішення гуманітарних криз. Організації, такі як ООН, МКЧХ, ЮНІСЕФ, МОМ та інші, відіграють ключову роль у наданні допомоги, захисті прав людей, відновленні основних соціальних та медичних послуг, а також у сприянні поверненню до мирного життя після закінчення конфлікту. Водночас важливою складовою цих ініціатив є співпраця між міжнародними, національними та місцевими акторами для забезпечення ефективної допомоги та стійкості постконфліктного розвитку.

Крім того, важливо враховувати, що гуманітарні дії повинні бути орієнтовані не тільки на надання негайної допомоги, але й на підтримку процесів відновлення та розвитку, які включають забезпечення доступу до освіти, зміцнення місцевих економік, створення умов для працевлаштування та збереження культурної спадщини. Успіх гуманітарної політики значною мірою залежить від гнучкості підходів, здатності адаптувати стратегії та залучення широкого кола зацікавлених сторін, включаючи місцеві громади та волонтерські організації, для створення стійкої системи підтримки, яка може функціонувати навіть у постійно змінюваних умовах.

Отже, світовий досвід показує, що ефективна гуманітарна політика повинна бути багаторівневою і динамічною, адаптуючи свої інструменти та стратегії відповідно до специфіки конфлікту та потреб постраждалих. Сприяння координації між різними акторів і залучення всіх необхідних ресурсів є ключовими аспектами для забезпечення не тільки короткострокової підтримки, але й довгострокового розвитку та відновлення після конфлікту. Це створює основу для мирного та стабільного майбутнього, де права та гідність кожної людини будуть захищені.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження гуманітарної політики України в умовах воєнного стану дозволило розкрити її багатогранність, визначити ключові напрямки, оцінити поточний стан реалізації та ідентифікувати основні виклики. Гуманітарна політика, яка охоплює такі сфери як освіта, культура, охорона здоров'я, спорт, молодіжна політика, інтеграція внутрішньо переміщених осіб, є важливим компонентом державного управління, що забезпечує соціальну стабільність, розвиток суспільства та відновлення країни після руйнівних наслідків війни.

У рамках дослідження було встановлено, що гуманітарна політика України у своїй теоретичній сутності спрямована на захист прав людини, збереження культурної ідентичності, інтеграцію різних соціальних груп і забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. У мирний час ці завдання формують базу для сталого розвитку суспільства, однак в умовах війни їхня реалізація набуває особливого значення, оскільки вони стають основою для виживання, адаптації та відновлення країни.

Виявлено, що гуманітарна політика включає в себе забезпечення основних прав і свобод громадян, розробку програм і заходів, спрямованих на допомогу постраждалим від війни, а також інтеграцію сучасних європейських норм і стандартів для підвищення її ефективності.

Дослідження законодавчих та організаційних аспектів продемонструвало, що Україна активно адаптує нормативно-правову базу до потреб воєнного часу. Прийняті закони та програми, зокрема щодо внутрішньо переміщених осіб, соціальної підтримки постраждалих громадян і відновлення інфраструктури, стали інструментами реагування на гуманітарну кризу. Проте важливим є не лише прийняття відповідних рішень, а й забезпечення їхньої ефективної

реалізації на місцях, що вимагає належного фінансування, координації та контролю.

Порівняння із міжнародним досвідом показало, що інші країни, які стикалися зі збройними конфліктами, акцентували увагу на таких аспектах, як інтеграція переселенців, залучення громадянського суспільства до вирішення гуманітарних питань, забезпечення доступу до освіти та медицини в кризових умовах. Цей досвід може бути корисним для України у формуванні довгострокових програм відновлення та розвитку.

Висвітлено досягнення та проблеми реалізації гуманітарної політики під час війни. Держава спільно з міжнародними партнерами запустила низку програм, спрямованих на підтримку ВПО, збереження системи освіти, відновлення культурних установ і доступу до медичних послуг тощо. Водночас залишаються серйозні виклики, пов'язані з нерівномірним доступом до допомоги, перевантаженістю системи охорони здоров'я та недостатнім рівнем фінансування окремих програм.

Таким чином, гуманітарна політика України сьогодні перебуває на етапі трансформації, яка обумовлена необхідністю реагувати на виклики війни та забезпечувати стабільний розвиток країни в майбутньому. Для її успішної реалізації необхідно:

- забезпечити системний підхід до формування та реалізації гуманітарної політики з урахуванням актуальних викликів і потреб населення;
- посилити міжнародну співпрацю, використовуючи досвід інших країн і залучаючи ресурси міжнародних організацій;
- оптимізувати механізми управління, підвищити ефективність реалізації державних програм і забезпечити прозорість їх виконання;
- активізувати громадянське суспільство, залучивши його до процесів контролю та реалізації гуманітарних ініціатив;

- зосередитись на довгострокових цілях, зокрема на інтеграції ВПО, відновленні зруйнованої інфраструктури та розбудові ефективної системи управління гуманітарною сферою.

Війна стала потужним випробуванням для України, але водночас створила унікальний шанс для масштабного переосмислення та реформування гуманітарної політики. У сучасних умовах важливо не лише долати наслідки збройного конфлікту, а й закласти підґрунтя для розвитку суспільства, яке здатне швидко адаптуватися до викликів. Інтеграція сучасних підходів, зокрема цифрових технологій, ефективних моделей управління та міжнародних стандартів, відкриває перспективи для підвищення ефективності гуманітарних ініціатив.

Реформування гуманітарної політики повинно враховувати не лише поточні проблеми, як-от підтримка переселенців, відновлення інфраструктури чи забезпечення базових прав громадян, але й стратегічні цілі, спрямовані на побудову сильного та згуртованого суспільства. Особливу увагу слід приділити питанню інтеграції найбільш вразливих верств населення, забезпеченню рівного доступу до ресурсів та послуг, а також сприянню духовному і культурному розвитку.

Крім того, важливим є формування прозорих та підзвітних механізмів реалізації гуманітарної політики, що сприятиме довірі громадян і партнерів до дій держави. Використання міжнародного досвіду та активна співпраця з міжнародними організаціями дозволить не лише уникнути помилок, але й пришвидшити відновлення. У підсумку, криза має стати поштовхом для створення сучасної гуманітарної політики, здатної підтримувати людей у часи випробувань і забезпечувати сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
2. Енциклопедія державного управління / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; за ред. Ю.В. Ковбасюк. К. : НАДУ, 2011.
3. Енциклопедія державного управління / наук. ред. Ю.В. Ковбасюк, М.М. Іжа, В.Г. Бодров та ін. *Галузеве управління*. К. : НАДУ, 2011. Т. 4. 648 с.
4. Енциклопедія державного управління / наук. ред. Ю.В. Ковбасюк, В.М. Князєв, І.В. Розпутенко та ін. *Теорія державного управління*. К. : НАДУ, 2011. Т. 1. 748 с.
5. Здіорук С. Російська православна церква як механізм деструкції національної єдності в Україні. *Україна дипломатична*. 2019. Вип. 20. С. 628-637.
6. Ковальова Т.В. Державна мовна політика України: сучасні суспільні виклики: моногр. Харків : вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2020. 396 с.
7. Ковальова Т.В. Роль державної мовної політики у формуванні гуманітарного простору (на прикладі Харківської та Донецької областей). *Державне будівництво*. 2019. №2.
8. Конституція України. Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
9. Лукашевич М.П. Гуманітарна політика в Україні: [навч.- метод. розробка] К. : ІПК ДСЗУ, 2010. 30 с.
10. Мисів Л. Теоретико-методологічні підходи до вивчення проблем державного управління формуванням та розвитком духовних цінностей українського суспільства. *Актуальні проблеми державного управління*. Зб. наук. праць ДРІДУ НАДУ. Вип. 3(25). 2006. С.50-57.
11. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.
12. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015

- № 389-VIII: станом на 27.07. 2024 № 3817-IX URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
13. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV:
 станом на 15.11.2024 р. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119214#Text>
14. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон
 України від 20.10.2014 № 1706-VI URL:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
15. Петровський П. Актуальність гуманітарної парадигми розвитку освіти
 України в умовах війни: публічно-управлінський аспект. *Наукові
 перспективи*. 2023. № 10(40). С. 242-253.
16. Присяжнюк С.В. Планування заходів з реалізації гуманітарної політики.
Політичне життя. 2023. 4. С. 71-76.
17. Степико М.Т. Консолідаційний потенціал української нації. *Стратегічна
 панорама*. 2018. № 2. С. 37-46.
18. Трощинський В.П. Соціальна і гуманітарна політика в Україні в умовах
 сучасних викликів / В. П. Трощинський, М. В. Кравченко, О. М. Петроє,
 Н. П. Ярош. *Державне управління: теорія та практика*. 2016. № 2. С. 32-
 44.
19. Хожило І., Бульба В., Куц Ю. Програмно-цільове управління в
 соціогуманітарній сфері мегаполісу: аспекти моніторингу та оцінювання.
Аспекти публічного управління. 2020. 8(6). С. 230-238.
20. Davey E. A History of the Humanitarian System: Western Origins and
 Foundations / E. Davey, J.Borton, M.Foley. Humanitarian Policy Group.
 2013.
21. McGinnis M.D. Policy substitutability in complex humanitarian emergencies /
 M.D. McGinnis. *Journal of Conflict Resolution*. 2000. № 44 (1). P. 62–89.
22. Levy B. S., Leaning J. Russia's War in Ukraine – The Devastation of Health
 and Human Rights. *New England Journal of Medicine* 2022. №. 2 (387).

P. 102-105

23. Ukraine. Humanitarian Response: Estimated People Reached – 15 September 2022. OCHA, 2022. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukrainehumanitarian-response-estimated-people-reached-15-september-2022>
24. Ukraine situation flash update #25. UNHCR, 2022. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-situation-flash-update-25-12august-2022>
25. War in the Region. Europe and Central Asia Economic Update (Spring), Washington, DC: World Bank, 2022. 102 p. DOI: 10.1596/978-1-4648-1866-0